

Káli István

## FAZÉK

**H**ogy egészen pontosan mennyi az annyi, és az mettől meddig számíttatik, mi, halandók képtelenek vagyunk megállapítani, még ha egyértelmű is, hogy környezetünk milyen tapintható anyagára, érzékelhető jelenségére vagy egyezményes fogalmára vonatkozik az illető adat. Hogyan tudnánk akkor az életünket mérni bármily módon is, amikor a jóra-rosszra, szépre-csúfra, kellemesre-zaklatóra, boldogítóra-bosszantóra, derűsségre-busongásra, szárnyalásra-vakondkodásra (ésatöbbi) a teremtés óta nem voltunk képesek mércét találni, így minden, ami megállapítható rólunk ezekből a szempontokból, kizárólag egyénenkénti, sajátos értékelés alapján történik, és az sem a kívülálló szempontjából: mindenki közülünk csak ő maga döntheti el, hogy egy adott pillanatban éppen mennyi az annyi.

Nos, ez alól Fazék sem volt kivétel. Ha valamennyire különbözött is talán az átlagtól, az abban nyilvánult meg, hogy az alig harmincöt évének gazdag tapasztalataiból levont következtetések miatt nagyon ritkán érzett készletetést ezekre a sajátos értékelésekre, ezért az esetleges megfigyelőknek az lehetett volna a benyomásuk, hogy ő soha semmit nem tervez, soha semmire nem alapoz, az „ahogy esik, úgy suppan” elvére esküdve éli a mindennapjait, és ezen az alapon igyekszik a viszonylag népes családját eltartani – a drága Ágnes közbeiktatásával három leánygyermekben számolhatta az ég áldását –, miközben alkalmat teremt magának annyi plusz megszerzésére – a család az szent, attól elvonni a magunk élvezetére főbűnnek számít –, amennyi majdnem elég, hogy olykor-olykor, lelkiismeretének károsodása nélkül, hódolhasson szenvedélyének.

Nem emlékezett pontosan, mikor is kezdődött, de arra igen, hogy biztosan Atyhához köthető, ahova huszonegy évesen került, miután kézhez kapta a vásárhelyi tanárképző főiskolától a Lábás Béla névre szóló oklevelét, amely feljogosította, hogy általános iskolák nebulóinak kémiát és fizikát tanítson. A helység gazdag szokásvilágából más is ragadhatott volna rá, hiszen semmi új befogadása nem volt tőle idegen, csak hát nem biztos, hogy például a táncrend különlegessége vagy a

népi építészet elemeinek jellegzetessége ugyanúgy megóvja az ember fiát telente a hidegtől, mint az érett szilva erjesztés utáni hajszalér-tágító nedűje. Mire a táncrendnek is eljött az ideje, és az építészetben is felfedezte volna az egyedit, már a farsang farkára hágtak, s a gátlásoldó tűzcsiholás mindennapivá vált.

Pedig akkorra már Ágnes is bekerült a képbe, és érte bármit megtett volna, akár azt is, ha ő kéri, hogy megvonja magától a kiengesztelést. De Ágnes soha nem kért ilyent. Csak kéthetente egyszer találkozhattak egy-egy estére, éjszakára, vagy ő nyugölt haza váltott buszokkal Vásárhelyre, vagy Ágnes onnan Atyhára, ilyenkor semmi nem számított az egymásra figyelésen kívül. A légyottok közötti időben reggelente is a fűtetlen, nyirkos magányban az a buta mondóka zsongott a fülében, az iskolában a táblára rótt nátrium plusz sósav vegyi reakciójából is az buzogott fel, hogy „Ágnes, a te ...nád mágnes!” És a hiány fájdalmas keserűségére nem létezett más gyógyír. Ezért aztán a rosszmájú megállapításra, hogy tán egy hordóval sem lenne elég neki, békítően kiegyezett egy fazéknyival. Így ragadt rá levakarhatatlanul ezért örökre a Fazék-bélyeg, ami csak akkor vált nyilvánvalóvá, amikor rendszeren töltött is belé. Erre az évek során négy komoly alkalmat is adódott: az a pünkösöd utáni vasárnap, amikor Ágnes tetőtől talpig fehérben tündökölt a jobbján, aztán kétévente, amikor Enikő, Emese, majd Elza először belesírt a világba. S hogy az olykori nagy adag ne ártson meg túlságosan, közel tíz évig edzette magát tovább a hetenkénti ingázással bebiztosított atyhai magányban. És ennek csak akkor lett vége, amikor az Ágnes nagybátyja főmufti lett a börgyárban, és a családot segítő, odavette őt a tímárműhelybe betanított melósnak, amiből aztán egy hathónapos tanfolyam „elvégzésével” szakmunkássá, majd technikussá avanszált.

Egy évvel később megmondta ugyan Basának, akihez a nagybácsi-főmufti ajánlotta be, miután megunta már a csersav szagát, a króm krárogató hatásáról nem is beszélve, hogy neki tanári oklevele is van, de megegyeztek, hogy a káderesnek ezt nem feltétlenül kell tudnia, az átigazolásához elég az érettségit meg a szakképzést igazoló papír, úgysis az utolsó bejegyzés szerint alkalmazták.

Jó hely volt az új labor, nem gyilkos a munka, felelőség is alig, Kuszu és Marcsi igazán belevaló csajok, mindent elvégeztek, amit kellett, illet megbecsülni őket, ha tévedtek is olykor, egy téglagyárban,

egy betonöntő-telepen abba még senki nem halt belé. Ezért Fazék, az esélyt becsülendő, mindennap józanul érkezett és úgy is távozott, így aztán a bemutatkozáskor elkezdett, *a debreceni lunátikust* idéző beszélgetés – „azt mondják, maga szereti a lét!” (Basa), „csak mikor szomjazom” (Fazék), „a szilvalére gondoltam” (Basa), „ha azt szomjazom” (Fazék) – nem folytatódott, mert odabent erre nem volt sem ürügy, sem indok, és minden, ami a bentieken kívül történik, az magánügy, amit a mindenható Basa sem kérhetett számon, bármennyire is szerette volna.

A barátkozás készségén kívül is, ami igen jellemző volt rá, annyi minden van az életben, amitől egyik ember más, mint a többi. Ezért ha azt mondanánk, hogy Fazékban mint jelenségben volt valami csak rá jellemző különös elegancia, nem is igazán érthetnénk, mi az, emiatt nem is értékelhetnénk. Mert pusztán annyi, hogy naponta tiszta, világos ing, gallérja alatt a csinos és szabályos bogban induló, sötét selyemnyakkendő, vasalt élű nadrág, finoman vállra-testre omló gyapjúkardigán, fényesre vikszolt, az évszaknak megfelelő cipő, mind-mind csak tárgyi kellékei a jelenségnek, az igazi eleganciája azokban az összetéveszthetetlen mozdulatokban rejlett, ahogyan mindezeket hordta, jobban mondva viselte, úgy tolva maga előtt keceses léptei közben tekintélyesre kerekedett pocakját, hogy az csakugyan tekintélyt követelt, úgy vitte szájához az elmaradhatatlan cigarettát, szívta be, majd fújta ki a füstöt, hogy a megrögzött nemdohányzók is olykor megkívántak egy-egy slukkot, úgy szólt hozzá, olyan okosan csillogó szemekkel ahhoz, amihez értett, és csakis akkor, ha értett hozzá, hogy hitelt érdemlő tudását senki nem cáfolhatta.

Nos, ez a hitelt érdemlő tudás borzongatta meg az akkor már katonaviselt és a szakmai hozzáállásában apró, de elismerten biztos ugrásokkal előre haladó mérnököcskénk fantáziáját, amidőn egyik nap Fazék, titokzatosságát hangsúlyozandó, azt mondta neki, hogy menjen vele hátra a termelőkhöz, mert valami különös jelenségre szeretné felhívni a figyelmét, majd alig léptek ki az adminisztrációs épület bejáratán, amikor egy szippantást követő kifújás közben kilehelte a varázsos kulcsmondatot is: „Csináljunk aranyat!”

Mérnököcskénk, noha nem csak a társadalmi viszonyokat rögzítő és népszerűsítő információdömping folytán volt tisztában azzal, hogy a szocializmus építésének ez a szakasza már biztosította a túllépést az

alkémia korán, hirtelenjében mégis visszafuttatta gondolatait néhány évszázadnyi távolságra az emberiség történetében, hogy meggyőzhesse önmagát: ez már a humanizmus késő szakaszában is lehetetlennek bizonyult, a lehetetlenre pedig nem érdemes időt, tudást és energiát vesztegetni. Mégsem akarta egyetlen lemondó legyintéssel odébb hessegetni az iménti borzongását, ezért, mintegy várakozásként a folytatásra, a titok részletesebb megosztására serkentően, kifelé fordított tenyerével jelezte maga részéről a rákérdezés szándékát.

De Fazék kerülte a szószátyárságnak még a látszatát is. Újabb slukk, újabb kifújás, aztán a meredek, a hozzáállást elkerülhetetlenül tisztázní hivatott kérdés:

- Benne vagy a buliban, vagy nem?! Ha igen, igen, ha nem, nem!

Ez a határozottság egyértelműen arra sarkallta a tétovázót, hogy belássa, benne kell lenni a buliban, mérnököcskénk tehát igenlően bólintott, és ettől kezdve izgatottan várta a kihívást, amely, ha egyelőre nem is szabja meg, de legalább körülírja az ő majdani szerepét az aranycsinálásban.

- Ismered Kocsis Jancsit, az ékszerészt? Ő a kulcs. Ő tudja, hol az arany. A mi dolgunk, hogy kibányásszuk. Ha az megnyugtat, nem kell a föld alá menni érte.

Ismerte. Nem volt régi az ismeretség, abból eredt, hogy mivel ő kínálta a lehetséges legváltozatosabb karikagyűrű modelleket, alig több mint egy éve múlt, hogy igénybe vette a legegyszerűbbet, amikor az elhunyt apja után maradt kisebb pecsétgyűrűből elkészíttette vele a szövetkezeti ékszerésműhelyben azt a két, egy kisebb meg egy nagyobb aranykarikát, amivel a sorsát örökre tűnőnek megpecsételte.

- Na figyelj, öcsi! Ezek az eszementek csatornába öntik az aranyat. Ha előntik, azt jelenti, hogy nekik nem kell. Ha nekik nem kell, s úgys előntik, miért ne lehetne a miénk? - Kivárt, majd látva, hogy mérnököcskénk, értelmi képességeit meghazudtolva, milyen bambán bámul rá, folytatta: - Azt mondja Jancsi, hogy mióta ő az eszét tudja, minden kész aranyékszert, ami az olvasztás után végső formát kap, de matt, mint a homokozott ablaküveg, belemártanak valami kékes, átlátszó löttybe, s abban tartják egy ideig, amíg megfényesedik. Ezt a löttyöt ők úgy kapják, minden hónap elején egy hónapra valót, öt- vagy egy tízliteres befőttesüvegekben, amelyeknek a lezárt, leplombált fedelén van egy nagyobbacska lyuk, azon eresztik be a kész ékszert.

Egy egyenruhás és egy civil zsernyák kíséri azt a palit, aki az új lötytöt hozza, s viszi el a régit. Azt mondja Jancsi, biztosan nem a rátapadt piszkot mossa le a lötty az ékszerről, mert akkor nem kellene zsernyák a hoci-neszéhez. Abban a löttyben ott az arany. Nem tudni, mennyi, de van, csak ki kell szedni belőle valahogy. Namármost, nekünk ezt a pedán nem tanították, de tudod, nem vagyok annyira balek, nekiálltam, hogy utánaolvassak. Csakhogy azokban a szarokban, amit sikerült a könyvtárból előhalásznom, nem találtam ilyesmit. De te vegyész-mérnök vagy, öcsi, nehogy azt mondd, hogy halvány fogalmad sincs róla, mert azonnal leszokom a cigiről. Megdumáltuk Jancsival, hogy bevezünk a buliba. Nem nagyon akarta, ózdkodott, ami nem csoda, de mondtam neki, rendes gyerek vagy. Ha összejön, tisztességesen osztozunk, a harmada a tiéd, ha megtanítasz minket, hogy kell kibányászni az aranyat a kék löttyből.

Ez nem semmi volt, a „de szeretnék gazdag lenni” megkísértése, nem libacomb, hanem aranyrudak változatban. A leggátlátalanabbnak is torkára akadna a szó a kilátások latolgatása közben. Kár, hogy mérnököcskénknek, a helyzeti, állandó fenyegettségben leledzés miatt nem a váratlan gazdagság biztosította gondtalan, fényűző élet, a kényelem, a napi gürcötől független szabadság, a megvásárolható sikerélmények jutottak eszébe, hanem a valószínű következmények, amelyek semmi jóval nem kecsegtettek. S hogy szabaduljon a nyomástól, azonnal ki is mondta magából.

- Tudod te, Fazék, hogy mivel járna, ha rajtakapnának?! Jutalmul életünk végéig bányászhatnánk az aranyat. De nem a lötytötökből, hanem a föld alatt, az igazi bányában. Ingyen csikos öltönyben. Azt mondom neked, felejtsd el! S azt is, hogy velem ilyesmiről beszéltél. És mondd meg Jancsi barátodnak is, hogy tartsa távol magától a kísértést.

- Cseszd meg! - Fazék arcára kiült a gyávákat illető megvetés. A mozdulat, ahogy a csikket eltaposta, maga volt az utalás arra, hogy ki mit érdemel. - De legalább tudod, hogy kell csinálni? - Majd az igenlő bölintést tudomásul véve enyhült a véleménye, és abban, ahogy a kezét nyújtotta, már volt valami az öndicséretből, hogy mégsem egy arra érdemtelenhez fordult megoldásért.

A hétköznapi egyhangúsága, a mindent a terv teljesítéséért diadalmenete fátylat is borított volna a beszélgetésre, de az ékszerészek gyűjtőördöge nem hagyta kialudni Kocsis Jancsiban a szerzés parazsát,

a mindennapi friss zsarátnokból juttatva Fazéknak is kellő mennyiségű gyújtóst ahhoz, hogy a tetté formálható lehetőség újra meg újra fellángoljon benne, s e szűnhetetlen lobogásnak köszönhetően ismét megkönyékezze mételyt oltó ötletével a mi higgadtan szorgalmas, a tizedikei fizetésosztást kellő türelmetlenséggel váró mérnököcskénket, immár egy másik megközelítésben, ami a „hűségesen elkötelezett bunkók” számára is talán elfogadható lehet, mert a „szocialista társadalom vagyonának gyarapítására” alapoz.

Szegény mérnököcskénk csak kapkodta a fejét, tette-vette a rendezhetetlen gondolatait, mert nem értette, neveléséből fakadóan nem is érthette, hol itt a csapda, márpedig annyit sejtett – mit sejtett?!, biztosan tudta –, hogy valahol ott van szem előtt, egészen nyilvánvalóan, s ő mégsem képes rájönni, mi az, s hol rejtőzik. És már csak pusztá büszkeségből is, tehetetlenségét álcázandó, rákérdezett, hogy mi az új változat.

– Országos érvényű újításként nyújtjuk be az aranycsinálást, öcsi! Azt mondja Jancsi, van negyvenegy megye, minden megyében legalább egy szövetkezeti ékszerézműhely, de ott van még Bukarest, ahol nem is lehet tudni, hány ilyen működik. És az holtbiztos, hogy minden műhelyben előttenek havonta legalább egy bödön aranyat. Akármilyen kurvára gazdag ez az ország, csak nincs ennyi kidobni való aranya. Te is tudod, milyen nagy mostanában az újítási láz, nem kell feltalálnod, hogyan csinálj barackmagból atommagot, már azért is fizetnek, ha Csajágaröcsögén új eljárásként alkalmazod, ami Köcsögházán bevált. Aratunk, öcsi, zicherre lóvészagú a dolog. Hivatalosan tiszta jó román pénzre mossuk a dugiaranyat. Na?! – Kivárt, s mikor látta, hogy még nem teljes a hatás, hozzátette: – S neked még a szocialista munka hőse címet is kijárom a nagy tudásodért s e nemes tettedért, ha kell.

Nem annyira a szocialista izé, mint inkább a tiszta jó román pénz mozgatta meg a mérnököcskénk fantáziáját, amiért valamennyit, persze, nem sokat, érdemes kockáztatni. De nem árt mindent alaposan fontolóra venni, mert egyetlen igennel a kocka el van vetve. Bár ez a buli értékrendjében más, mint az a tavaly egyedül benyújtott újítása, hogy a téglá- meg a cserépvágó gépben a vágódrotba kifeszültségű, kiserősségű egyenáramot vezessenek, amitől az eredetileg száraz acéldrót az agyag szeletelése közben folyamatosan nedves marad, ezért kisebb a súrlódás, nem szakad oly könnyen, nem kell gyakran cserélni,

ami a gép megállításával jár, termelés kiesést okozva – akkor kiszámították a megtakarítást öt évre, százalékot kapott belőle, ami elég volt két alkalommal mozijegyre s utána egy-egy kávéra az asszonnyal –, ez itt aranyról szól, tisztára komoly aranyról. Ki tudja, mennyi aranyról?! És ebből következtetve, ki tudja, mennyi tiszta jó román pénzről, három felé osztva. Azaz...

Nos, éppen ez volt a kezdeti bökkenő, hogy nem lehetett csak háromfelé... Fazéknak ugyanis be kell avatnia Dagadtat, vagyis Jánosi Mikit, a közvetlen főnökét, ő is vegyész, lehet, hogy elméletben nem zseni, de a gyakorlatban ász, ezért, ha konkrétumra kerül a sor, ő mindig feltalálja magát. De ami a lényeges: az aranybánya ékszerész-műhely a Metalul Kisipari Termelőszövetkezet szolgáltató egysége, ott kerül alkalmazásra az újítás, annak a vezetőségéhez kell tehát benyújtani. De Csulak elvtársat, az elnököt nem lehet csak úgy lerohanni egy ilyen kényes ügyel, kell egy megfelelő kapcsolat, aki hitelesen beadagolja neki, mekkora dicsőség érheti ezáltal, s főleg milyen komoly kis motyó várhat rá. Erre pedig csak Basa képes, akit néhány hónapja ugyan megfosztottak az igazgatói hatalmától, de a maga hét kis osztályával és címzetes kőművessegéd igazolványával megmaradt a vállalat műszaki vezetőjének, és mint ilyen is megtartotta a szolidaritásrendet azokkal az elvtársakkal, akikkel fél éve még rendszeresen találkozott a megyei pártaktívagyűléseken, amit a barátságok fenntartása érdekében jól bevált szokásuk szerint a fehér asztalnál folytattak, így természetesen puszipajtás volt Csulak elvtárral is. De hát az a pénz hatfelé osztva sem elhanyagolható. Ezért aztán mérnököcskénk a maga elfogadhatónak vélt román fogalmazás-tudásával sürgősen megírta a beadvány eszmei-érdemi részét, még akkor is, ha nyilvánvaló volt, hogy a javaslat beadását el kellett napolni, mert adatok hiányában a gazdasági indoklás értelmezhetetlen lett volna. Namármost, az ehhez szükséges adatot csakis az országos összesítésből kaphatják meg, amihez be kell vonni Agyagási elvtársat, a Metalul szövetkezet főkönyvelőjét, aki egykor falustársa volt Lupu elvtársnak, a Megyei Szövetkezetek Szövetsége gazdasági alelnökének, aki évekkkel ezelőtt meghívta keresztapának Florescu elvtársat – katonatársak voltak egykor Vinju Marén, vele lehetett egyedül értelmesen beszélni az asztalosmesterség szépségéről abban a nagy pusztaságban –, akkoriban még nem tudván, mekkora haszna származik ebből, ugyanis Florescu elvtársat, miután

kijárta a megfelelő pártiskolákat, két évvel ezelőtt kinevezték a Kisipari Termelőszövetkezetek Országos Szövetsége elnökévé, s mint ilyennek, csak egy csettintésébe került a szükséges adatok összegyűjtése. Azt már tudták tehát, hogy az utolsó évek átlagait tekintve havonta kb. háromezernyolcszázkilencven liter kék lötyt kerül csak a szövetkezeti hálózatból rendőri felügyelet alatt a szennycsatornák lefolyóiba, de azt még mindig nem, hogy ez mennyi aranyat jelent. Ahhoz, hogy ezt kimutathassák, szükség volt legalább egy üvegnyi lötytre. De a hozzáférésre csak a milícia megyei parancsnoka, Sucudean ezredes elvtárs adhat engedélyt, a gazdasági ügyosztály vezetőjének, Sfetcu alezredes elvtársnak a javaslatára, közösen a nemzeti bank megyei igazgatójával, Turdean elvtárssal, akinek alárendeltségébe tartozik a Caramihai elvtárs vezette nemesfém-gazdálkodási osztály, s mindezt láttamoznia kell a Metalul Szövetkezetért felelős állambiztonsági tisztnek, Firav százados elvtársnak, igazolva, hogy a vele való kísérlet nem jelent veszélyt Románia Szocialista Köztársaság biztonságára. Mindezek után az már elhanyagolható volt, hogy illett bevonni a buliba Kajcsa Bandit, aki a Kocsis Jancsi közvetlen főnöke volt a szövetkezet szolgáltatási főosztályvezetőjeként, annak főnökét, Porodan mérnök elvtársat, a szövetkezet főmérnökét, úgyszintén Hesfelean Jenőt, a szövetkezet párttitkárát, aki az ilyen tisztségeket betöltő elvtársakkal ellentétben maga volt a megtettesült jovialitás. Az újításért járó lehetséges jutalom háromfelé osztásából így máris tizenhétfelé osztás lett, ami miatt akár el is lehetett volna keseredni, de az egész hercehurca menet közben annyira egyedien izgalmassá vált, hogy az indítványozók eldöntötték, most már akár fityingekért is végigcsinálják. A rendőrparancsnok meg a bankigazgató is követelte, hogy a beadványhoz csatolják a műszaki leírást is, de azért mérnököcskénk, bár jóhiszeműnek született, menet közben megnevelődött annyira, hogy ezen csak mosolyogni tudjon, így mindkét kulcsintézményben anélkül iktatták a kérést, amelyre nem egészen három hónap elteltével meg is érkezett az írásos jóváhagyás: öt liter lötytel garázdálkodhattak szabadon egyszeri alkalommal.

Hát, volt izgalom, annak ellenére, hogy mérnököcskénk és Dagadt előre megbeszélték a teendőket, hiszen minden kézenfekvő volt: egyszerű cianidos komplexálással kicsapni az oldatból az aranytartalmat, leszűrni a csapadékot, aztán a megfelelő hőfokon elégetni, légnak eresztetni a szennyezékeket. Csulak elvtárs engedélyével, aki a bizton-

ság kedvéért folyton keze ügyében tartotta az újtással kapcsolatos dossziét, száznál többen állták körül a Kossuth utcai emeleti ékszerész-műhely egyik nagysztalát, ahol a két alkalmi alkimista a szocializmus dicsőségét hivatott igazolni. Első felhördülés: amikor a kellemeskék lötytyben a hozzáadott oldattól kicsapódott a rusnya, patkányszürke zatty. Második felhördülés: amikor az öt liter zavaros folyadék szép lassan átfolyt a szűrőpapíron, amelyen mindössze egy diónyi nagyságú, meghatározhatatlan állagú pizok maradt. Harmadik felhördülés, ami aztán ovációba csapott át: amikor a fehér porcelántégelybe rakott papír és zatty egyveleg fokozatosan elkezdett fémesen csillogni a Kocsis Jancsi kezéből ráverő gázláng nyomán. Aztán hirtelen csend lett. Minden jelenlevőben tudatosult, hogy a szocializmus építésében e pillanattól kezdődően új korszak indult.

- Arany - törte meg a csendet Kocsis Jancsi suttogása. Arcára kiült a veszteség fájdalma. Abban a pillanatban ébredt rá, hogy mit kénytelen másokkal megosztani. Azt és annyit, amiről tudta, hogy tulajdonképpen csak őt illeti meg.

De már nem volt visszaút. Csulak elvtárs hirtelen illetékesnek érezte magát, hogy a tégelyben szétfolyt anyagért nyúljon. Felkapta, de abban a pillanatban el is dobta, túl forró volt még. Kocsis Jancsi négykézláb mászott az asztal alatt, amíg a lábak között rátalált a lényegre. Rátette a kis formázó üllőre, és laposra kalapálta, úgy adta át Csulak elvtársnak.

- Mérleget - mondta ő a lehető leghatározottabban, noha már-már tántorgott a megilletődöttségtől. - Ez tiszta aranynak látszik - lelkendezett, miközben Kocsis Jancsi a századgrammos pontosságú mérleghez irányította.

Közösen mérték meg. 1,98 grammot nyomott. Jancsi még azon frissiben elvégezte a királyvizes próbát is, a kis lapótya az ékszerműhelyben általában használt 14 karátos aranyból volt.

Mérnököcskénk gyorsan számolni kezdett, majd fintorogva tette le a golyóstollat.

- Mennyi? - kérdezte kíváncsian Csulak elvtárs.

- Majdnem tizenkilenc - válaszolta ő, nem titkolva keserű csalódottságát s az abból fakadt lehangelődöttségét.

- Mi majdnem tizenkilenc? - csodálkozott rá az értetlenségtől elnyílt szemekkel Csulak elvtárs.

- Annyi kiló arany folyik el évente a román csatornába.  
- Te jószágos isten! - fakadt ki Csulak elvtársból a kommunista öntudat -, ezt nem engedhetjük meg magunknak! - Felkapta, majd az első oldalnál felütötte az újítási dossziét, a leszorító fémlemezke alá benyomta az aranylapocskát, és az iratköteggel a hóna alatt kiviharzott a műhelyből, így már azt sem hallotta meg, amikor mérnököcskénk nem titkolt elégedetlenségének adott hangot, mondván: „én többre számítottam!”

Igazság szerint ezt később meg is bánta, szégyellte a saját telhetetlenségét, mert miután mindennek utána számolt, kiderült, hogy ez mégiscsak több mint egy kiló arany fejenként, aminek a hozadéka akár 25-30 deka ellenértéke is lehet, ha figyelembe vesszük az ügy meg főleg a bevont elvtársak fontosságát, de akár több is, ha több évre is vonatkoztatják.

És mindezt már a reményen túli bizonyosságként könyvelték el, amikor egymás között beszéltek róla, márpedig erre igen gyakran sor került, hogy is ne került volna, hiszen a számításokból következtetett kilátások akár sok évi fizetéssel egyenlő kisebb vagyont ígértek a hozzá hasonló, sóherségre fogott, ítélt mitugrász mérnököcskéknak, technikuskáknak és így lefelé a lajstromban. Még az sem számított, hogy hetek, hónapok múltak el a legkisebb mozgás, a hivatalosságok viszonyulása nélkül. Amikor már egy fél évnél több is eltelt, pedzették Basának, ismervén, hogy mennyi jobb helyre bejáratos, mi volna, ha finoman rákérdezne. S a látszat azt mutatta, hogy Basa kapott is az alkalmon, ott kopogott, ahol kellett, mert a következő hétfőn behívta az irodájába az érdekelteket, de csak annyit mondott: „Ejsze, szarba nyúltunk, de nem a szerencsénk gyanánt!”

Persze ezt többféleképpen lehetett értelmezni, de - bár nyoma sem maradt bennük a kezdeti lelkesedésnek - sem Fazék, sem Dagadt, még a mi mérnököcskénk sem volt hajlandó a kudarc viharának előszeleként felfogni, és arra sem voltak kaphatók, hogy saját kezüleg szúrják ki egy-egy gombostűvel a szemük előtt lebegő színes sikerléggömbjüket.

Aztán mégis mély keserűséggel kellett tudomásul venniük a milícia országos parancsnokhelyettesének, a Román Nemzeti Bank nemesfémekkel foglalkozó osztálya főosztályvezetőjének aláírásával a Metalul szövetkezet elnökének, Csulak elvtársnak címzett átirat tartalmát,

amely egyértelműen, minden köntörfalazás nélkül kimondta, hogy a Csulak Ádám és többiek által benyújtott, országosan érvényesnek tekintett újítási javaslat három alapvető ok miatt nem alkalmazható és nem kiterjeszhető: 1. gazdaságossága kétséges, mivel semmivel nem igazolható, hogy a próbamennyiségben kimutatott hasznos anyag általános érvényű a többi, hasonló jellegű termelő- és szolgáltatóegységben előtérésre kerülő folyadékra; 2. az alapanyag összegyűjtése, szállítása és feldolgozása központilag olyan kiadásokat igényelne, amelyek nem igazolják annak hatékonyságát; 3. a feldolgozás folyamata ellenőrizhetetlen, ezért fennáll a veszélye, hogy az ezzel foglalkozó személyek illetéktelen jövedelemhez juthatnak, ami ellentétes a szocialista etika követelményeivel.

- Na cseszd meg! - tört ki dühödten Fazék, amikor Csulak elvtárs bátorító kézfogását követően már kint voltak az utca zajának közepette -, a hangsúly a szocialista etikán van. Az arany meg hadd vegyüljön a szarral!

Ennek a megállapításnak a reális tartalmával nemhogy mérnököcskénk és Dagadt, de még maga Basa sem érthetett egyet, mégis rászólt Fazékra, nem törődve azzal, hogy szavaiból kicseng a méltánytalansággal szembeni rezignáltság és felháborodás elegyének felhangja:

- Lábás elvtárs, válogassa meg a szavait! Egy ilyen tárgyszerű, hivatalos közeg által kibocsátott átirattal szemben nem lehet semmilyen apprehenda!

Tiszta beszéd volt, nem figyelembe venni maga lett volna az önpusztítás. Így aztán még azt sem kérdezték meg soha senkitől, hogy az az 1,98 grammos aranylapocska, amelyhez valamennyi közülük mégiscsak volt, kinek a birtokába került. Hagyták, hogy folyjon az idő a havonkénti tizedikék között, azt kellett szeretni, ami volt, s abból vircsaftolni, amennyi erre jutott.

Aztán mégis meglepődtek, amikor jó egy év elteltével egyik reggel Fazék megkérdezte mérnököcskénktől: „Neked is tépték a nyelved a zsernyákok aranyügyben, öcsi?” A kis ártatlannak jól meg kellett erőltetnie az agyacsáját, hogy megértse, rá is hamarosan a kérdés-felelet csatája vár, noha akkor még elképzelné sem tudta, hogy még aznap délután sor kerül rá egy nagyon szigorú, ráncolt homlokú, összevont szemöldökű milicista őrnagy elvtárs ellenfeleként. De csak az első néhány kérdés alatt szorította össze biztonság kedvéért az alsó

ügyűrűt, amikor a téma ismételtesére került sor, már kiengedett, mert rájött, hogy ártatlanságából kifolyólag befoghatatlan. Ha akarják, úgys rásütnek valamit – azt már Jenőtől, a munkavédelmistől tudta, hogy elkerülhetetlen, ha ezek a cél érdekében rád szállnak, vele ugyanis ez történt az '56-ot követő tisztogatások után, s ő le is ülte a maga kis hat évét, amit, mint utólag mondta, a szocializmus diadalának oltárán áldozott –, de abból, ahogy az őrnagy erőltette, látszott, kiérezhető volt, hogy mi körül kering a szándéka, s ő hagyta, hadd tűnjön mind okosabbnak a saját szemében az erőlködésével: valamennyi ismétlődő kérdésre harmadszor is ugyanazt a választ adta. Ez a fázasztó kvíziáték persze közel három órát tartott, emiatt aztán bármennyire is igyekezett, nem sikerült azt az elvesztegetett délutánt az örömeteremtés kontójára írni, bármennyire is feldühítette az őrnagyot, noha az megjárta a nyugalmat, a maga részéről eredményként igyekezvén elkönnyelni, hogy a jegyzőkönyv aljára mindkettőjük neve odakerült, és ennek öröme eltűnt homlokáról a ránc, amikor búcsúzásként a kezét nyújtotta.

A kellemetlenebb része a fejleményeknek akkor következett, amikor tanúként idézést kapott a városi bíróságra a román állam versus Kocsis János és társai perének tárgyalására, és állampolgári kötelezettségként meg kellett jelennie. Meghallgatására a tárgyalás alatt ugyan nem került sor, mégis zavarodottság uralkodott el rajta, mert minden olyan hirtelen történt, hogy sem az ügyész vádbeszédéből, sem az ügyvéd védőbeszédéből nem igazán értette, miért szabott ki az elnöklő, Boitan nevű bírónő Kocsis Jancsira minden gramm aranyért egy-egy év letöltendő börtönt, Kajcsa Bandira minden két grammért ugyanannyit. Pedig mind a vádiratból, mind a büntetés indoklásából egyértelműen kiderült, hogy a lehető legaljasabb és eléggé el nem ítéhető módon három egymást követő hónapban Jancsi, a Bandi figyelmetlenségét, felületes ellenőrzését kihasználva, kicserélte a hatóságilag ellenőrzött és lebélyegzett befőttesüveg megsemmisítésre váró, aranyvegyületet tartalmazó folyadékát aranyat nem tartalmazó, színben hasonlós folyadékkal, az eredetiből kivonta azt a bizonyos 5,6 gramm aranyat, amelyet, a román államot anyagilag és erkölcsileg megkárosítva, saját tulajdonának tekintett. Hogy Kocsis Jancsira kirótták, amit ki, az még hagyján, de hogy Fazékot harmadrendű vádlottként az a szikár boszorka miért ítélte tíz hónap börtönre, amelyet, tekintettel a családi

állapotára, a munkahelyen tölthet le, azt mérnököcskénk nem igazán fogta fel, bár lehet, hogy ezzel nem ő volt az egyedüli ott a tárgyalóteremben, hiszen Fazék immár a megfelelő, román nyelven kiadott szakkönyvvel igazolta a bírónőnek, hogy a cianidos komplexálás a román aranykitermelésnek egyik bejáratott módszere, az eljárás mindenki számára kézenfekvő.

Tény, hogy a következő hétfőtől Fazékról messziről leritt a változás: se világos ing, se vikszolt cipő, se vasalt nadrág, hogy a szépbogú nyakkendőről ne is beszéljünk. Helyette viseltes bakancs, kitérdesedett, kék pamut mackónadrág, nyűtt gallérú ing s egy ki tudja, melyik sufniből előszedett kék-fehér csíkos, század eleji, széles fazonú vászonzakó. A járása változásáról nem is beszélve: nem ő tolta a pocakját, a pocakja húzta őt. Messziről is, a külsődleges, vélekedett mérnököcskénk, mert közlőről még érezhetőbb volt, különösen, ha az ember a leheletének közvetlen szférájába került: már korán reggel a friss szilvórium szaga keveredett az állottéval. De érdekes módon, sem a külső, sem a belső változását senki nem tette szóvá. Annak az egész aranycsinálás-ügynek csak az általános hangulat látta utólag kárát a brancsban, az se túl sokáig. Ugyanaz a szereplő, más előadás. Illet odafigyelni rá, mert ami értékelendő, azt értékelni kell.

Dagadt, Gyuszi, Jenő és mérnököcskénk is ezt tette: minden tizedikén haveri alapon megtoldották egy-egy százassal a Fazék fél fizetését – a másik fele a román államot illetve, kárpótlásként azért, hogy lényegében mégiscsak megkegyelmeztek neki –, noha tudták, ezzel aligha járulnak hozzá igazán érezhetően a kiesés pótlásához, és közben még hálásak is voltak Fazéknak, amiért ő hálálkodás nélkül elfogadta, mintha a kapott pénz valami közös, jótékony ügryhöz lenne hozzájárulás.

Sem a külső, sem a belső változásból nem is származott volna igazán baj, ha Fazék nem makacsolja meg magát, s nem tüntet télvíz idején is a csíkos vászonzakójával. De a melegből ki, a zimankósra sikeredett télben az udvaron végigvonulni egyszer-kétszer lehet büntetlenül, ám a sokadszorra fityuszként felmutatott dact daccal bosszulja meg az idő. A sok napja tartó, fojtó köhögésből ágynak dőlés lett. Ezt onnan lehetett tudni, hogy azon a bizonyos csütörtökön mindenkinek hiányérzete támadt a csíkos zakó látványának elmaradása miatt.

Egy névtelen senki megteheti, hogy észrevétlenül hiányzik néhány napot, ha utólag bemutatja a káderosztályon az orvos által kiállított

táppénzes igazolást, de ha egy börtöntöltelék nem jelenik meg a reggeli appelen, azt bizony jelenteni kell az illetékeseknek, még ha a „szökevény” felesége be is telefonált a vállalat kéderosztályára, ismertetve a tényeket. A pénteki jelentés nyomán szombat reggel megjelent a vállalatnál a hatóság képviselője, egy milicista főtörzsőrmester, aki felszólította a vezetőséget, amit éppen Basa képviselt, hogy a lebonyolítandó ellenőrzés céljából adja mellé segítségnek a vállalat három alkalmazottját. Magyarul beszélt, ilyenként jóformán írmag volt a régiék közül, ritka madár, mindenki ismerte, Fekete Miklósnak hívták, a rendesebbek között tartották számon a városban. Kézenfekvő volt, hogy Basa éppen az irodájában jelen levő Gyuszit, Jenőt és mérnökcskénket delegálja a feladatra, a saját rendelkezésére álló dzsippet is hozzáadta kegyes járulékként, hogy az elvtársak el ne fáradjanak, amíg eljutnak a város egyik – koronkai – végéből a másik – November 7. utcai – végéig. Mert Fazék ott lakott még hatodmagával a kis két szoba-konyhás udvari lakásban a pusztulásra ítélt Lavotta-telep aljában, amelyikbe annak idején beleszületett.

Özvegy édesanyja nyitott ajtót, arcára kiült a rettegés, amikor meglátta a milicistát, de aztán feloldódott valamelyest, amikor a többiek is szem elé kerültek, Gyuszit meg is ölelte, szívélyesen tessékelte befelé a társaságot. Párás meleg volt odabent, a kályhán éppen forni kezdett egy nagyobb fazékban a víz, a konyhaasztalon a főzéshez előkészített, beáztatott bab, hámozott hagyma, egy másik, kisebbben néhány kinyitva maradt füzet, a földön szerteszét gyermekjátékok, azok között mászkált a két kisebbik lány, Emese és Elza.

- Béla? - kérdezte halkán Gyuszi.

- Odabent van a szobában, fekszik - intett a csukott ajtó felé a mama. - Úgy köhög, hogy köpi ki a tüdejét. Mondtam neki, menjen orvoshoz, írasson fel gyógyszert, de nem akar, azt mondja, meggyógyul anélkül is, kidobott pénz lenne.

- Vajon zavarhatjuk egy percre? - kérdezte a főtörzs olyan szelíd hangon, hogy nem csak a mamát, de a három kísérőt is meglepte.

- Persze, tessék csak - mondta a mama. Előrelépett és kinyitotta az ajtót. - Béluska, vendégeid vannak.

- Hogyaza... - mordult fel Fazék, amint az egyenruhást meglátta, de aztán lenyelte a folytatást, mert észrevette Gyuszit, aki a főtörzs nyomában belépett. A paplan a nyakáig felhúzva, arcán lázpir ült, a

szeme összeszűkül, fényesen csillogott. Egy tisztességes köhögésroham közepette az ebédlőasztal körüli székekre intett.

- Nem, nem, ne haragudjon, Lábas, hogy magára törtünk, tudom, hülyeség, de mivel nem jelentkezett a munkahelyén, kötelességünk volt ellenőrizni, hogy nem szökött-e meg a büntetés elől - mondta főtörzs, és érződött a hangján, hogy csakugyan zsenáns számára a helyzet. - Ennyi volt, már megyünk is. Gyógyuljon meg mielőbb! Vizontlátásra. - És intett a többieknek, hogy indulhatnak.

Fazék bólintott, de amint a főtörzs hátat fordítva kifelé indult, hevesen gesztikulálva maradásra bírta a társaságot, amire Gyuszi szólt a főtörzsnek, hogy viheti a dzsippet, ők még beszélgetnek egy kicsit a kollégával.

- Folytathatom? - kérdezte Fazék, amint a milicista kilépett, majd az engedélyt meg sem várva üvöltötte: - ...közönséges háziszamar, amelyiknek a hátán Jézus urunk bement Jeruzsálembe, az dugja szájba őket, sorban, valamennyit!

- Nyugodj le, Fazék! Ez a rendesebbek közül való. Csak azt csinálta, amit parancsban kiadtak neki - mondta Gyuszi.

- A hóhérok is mindig csak azt csinálják! Na, de jó, hogy itt vagytok! Két nap alig telt el, s már hiányzott a pofátok látványa. Hétfőn megyek, akármilyen.

- De nem a csíkos zakódban, az szent. Rendesen felöltözöl, emberformára veszed a figurát, ahogy előtte. És pia nincs. Rendben? - Gyuszi hangján érződött, hogy ezt akár ultimátumként is fel lehet fogni.

- Rendben - mondta Fazék rezignáltan. Majd hirtelen felélénkült. - De ezt az egyezséget most megpecsételjük. Iszunk rá egyet. - Azzal, mielőtt még a többiek felocsúdtak volna, hogy mi következik, kipattant az ágyból, pizzamára húzta a nadrágját, pulóverbe bújt, száras cipőbe dugta a lábát, felkapta a télikabátját, és indult.

- Hülye vagy? Nem mész sehova ilyen állapotban! - nyúlt volna utána Gyuszi, de Fazék már a konyhában volt.

- Hova mész, Béluska? - szólt a mama is, a hangjában maradási esdeklő rimánkodás volt, próbálta a könyökénél fogva visszatartani a fiát, sikertelenül.

- Csak ide, szembe - azzal már nyitotta is a bejárati ajtót.

A mama a fia után kiviharzó társaságra szólt: - Gyuszika, könyörgöm, ne hagyjátok, hogy így legyen.

Köszöntek, s kétségbeesését látván maradtak volna, hogy nyugtatgassák, de Fazék már a kapuban állt, idegesen, türelmetlenül intett nekik. – Na, mi van?!

– Hülye vagy, Fazék! Sírba viszed anyádat – rohanta le Jenő, amikor az udvaron átsietve a kapuba értek. – Megéri neked az a kurva pia?

– Ne rinyálj, Jenő! Csak szentesítjük, hogy többet nem lesz pia, ahogy Gyuszi kérte. Ez nem éri meg neked, hogy velem igyál egy kört?

Hagyták magukat zsarolni. A Fazékék házával srégen szemben, az utca sarkán, a Temes nevű kocsmában, ahol a magas asztalokat körbeállva lehetett a söntéspultnál kimért, viszonylag olcsó italokat elfogyasztani, a törzsvendégeknek hitelük volt. Fazéknek is. Egy-egy deci bittert és egy-egy korsó sört rendelt. Egy nagy tálcán egyensúlyozta el a poharakat az asztalig, majd néhány gyors mozdulattal kiosztotta. Gyuszi valamivel gyakorlottabb ivó volt, de Jenőben és mérnököcskékben a sok ital pusztá látványa is undort keltett.

– Szarjatok rá, hogy munkaidőben isztok, az én egészségemre teszitek, az mindennél fontosabb! Na, isten, isten! – Azzal egy hajtásra kiitta a gyomorkeserűt, s leöblítette a korsó tartalmának háromnegyedével. – Ez az orvosság, öcsi, nem a penicillin! Töltsd le! – Árgus szemekkel leste, amint a mérnököcske belekóstolt az italba. – Mi van, nem ízlik? – förmedt rá Jenőre, aki tüntetően éppen csak megnyalta a bitteres pohár száját, s egyet kortyolt a korsóból. – Addig nem megyünk el innen, amíg el nem fogy. – Azzal kiitta a saját korsójából a maradékot is. – Én még rendelék egy adagot magamnak. – S mire a többiek szoltak volna, hogy ne marhulj, Fazék, már hozta is az újabb adagot, ugyanúgy egyből lehajtva a bittert s rá ezúttal az egész korsó sört.

– Te tényleg hülye vagy, Fazék! Megölnöd magad! – mondta kétségbeesetten Jenő.

– Ne félj, azért sem téged fognak elítélni. Nem isszátok meg? – mutatott a Jenő és a mérnököcskék poharaira. Kivárt, hogy mi lesz a válasz, de a másik kettő tétovázását látva maga elé kapta a poharakat. – Akkor majd én! – És sorban kiitta mindegyiknek a tartalmát.

– Az istenedet, mit csinálsz?! – rázta meg Gyuszi a vállánál fogva. – Belehalsz!

– Na és?! Remélem, elsiratsz, pajtikám! Remélem... – Látszott rajta, hogy nem tudja folytatni, hirtelen mészfehérré sápadt. A szájához kapta a kezét, összeszorított ujjait az ajkaira tapasztotta. – Innen ki nem

jössz! – sziszegte. A következő pillanatban az ujjai között spriccelni kezdett a rózsaszínes folyadék. Egy darabig még szájára szorította a kezét, de hirtelen lankadni látszott, a karját maga mellé ejtette, majd összecsuklott, aztán elomlott a petróleummal felkent padlón, mint egy üres búzászsák.

A pultos hívta a mentőket. Csak annyit mondott, hogy egy negyven körüli férfi elájult. A mentőorvos vissza akart fordulni, amikor meglátta Fazék mellett a bűzlő tócsát. Gyuszi erősködött, hogy vizsgálja meg, mert az ájult ember nagyon beteg. Az orvos ímmel-ámmal a Fazék arcára tette a kezét. Attól kezdve mozdulatai hirtelen megélnék. Kigombolta Fazékon a kabátot, nyakig felhúzta rajta a pulóvert és a pizsamafelsőt, mellére tette a sztetoszkópot. Aztán intett az asszisztenseknek, azok hozták a hordágyat, kínlódva ráemelték az ernyedt, alélt testet, s vitték a kocsihoz.

Gyuszi megfogta az orvos karját, kérdően nézett rá.

– Nem az alkoholkómától ájult el. Az alkoholnak nem volt ideje felszívódni. Talán tüdőgyulladás, a súlyosabb változat. De biztosat csak odabent mondhatunk. Jön? – kérdezte.

Gyuszi bólintott. Aztán, mielőtt a mentőorvos után indult volna, maga sem tudta, miért, megölelte a döbbenettől lemeredt Jenőt és a mérnököcskét.



*A kárvallott cigány*